

Tomkiewicz, Antoni

Rola ojca w procesie kształtowania postawy religijnej w okresie młodości

---

Studia Teologiczne 16, 229-243

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. ANTONI TOMKIEWICZ

ROLA OJCA W PROCESIE KSZTAŁTOWANIA POSTAWY RELIGIJNEJ W OKRESIE MŁODZIEŃCZYM

WPROWADZENIE

W teoriach pedagogicznych rola ojca w procesie wychowania dziecka często traktowana była marginalnie. Uważano bowiem, że wychowaniem w rodzinie zajmuje się głównie matka. Ojciec troszczył się o zewnętrzny wymiar rodziny. Dbał o utrzymanie domu, dostarczał środków do życia, ewentualnie egzekwował kary. Wprawdzie niezaprzeczną rolę w wychowaniu dziecka spełnia matka, to jednak ojciec również w tym procesie ma istotny wpływ. Kształtowanie prawidłowej osobowości dziecka domaga się udziału obojga rodziców: matki i ojca. Dzięki obecności ojca wychowanie staje się bardziej pełne i prawidłowe. Mówiąc językiem analizy transakcyjnej matka udziela dziecku wsparcia bezwarunkowego, ojciec zaś warunkowego. Ojciec stawia dziecku racjonalne wymagania, ukazuje mu określone cele i zadania, domaga się realizacji określonych wartości.

Szczególnie ważna jest obecność ojca w kształtowaniu religijności dziecka. Na to zagadnienie zwrócił szczególną uwagę Z. Freud w swojej teorii. Szersze badania empiryczne były prowadzone w Polsce między innymi przez J. Króla.¹ Jednak w polskiej literaturze psychologiczno-pedagogicznej odczuwa się ciągle pewien niedosyt badań nad rolą ojca w procesie kształtowania postaw religijnych dziecka.

¹ J. K r ó ł , *Wpływ posiadanego obrazu ojca na pojęcie Boga u dzieci*. w: *Psychologia religii*. red. Z. Chlewiński. Lublin 1982, s. 181-223; J. K r ó ł , *Postawy rodzicielskie a poziom samoakceptacji a pojęcie Boga*. Lublin 1989.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie znaczenia ojca w kształtowaniu postawy religijnej w okresie adolescencji. W tym celu przeprowadzono badania empiryczne wśród młodzieży klas maturalnych.² W badaniach zastosowano dwie metody badawcze: kwestionariusz własnej konstrukcji oraz Skalę Religijności Personalnej opracowaną przez R. Jaworskiego.³ W badaniach wzięło udział 140 osób: 64 dziewcząt i 76 chłopców, w wieku 17-20 lat. W zdecydowanej większości badani pochodzili ze środowisk robotniczych i inteligenckich.

Na podstawie wyników badań otrzymanych w oparciu o Skalę Religijności Personalnej wyodrębniono dwie grupy skrajne: osoby o niskiej religijności (35 osób) i osoby o wysokiej religijności (35 osób).

Kwestionariusz własnej konstrukcji dotyczył religijności ojców w percepcji osób badanych. Zawierał on takie zagadnienia, jak: praktyki religijne ojca, środki, metody i zasady wychowania religijnego w subiektywnym odbiorze badanych osób.

Artykuł składa się z dwóch części: teoretycznej i empirycznej. W pierwszej części omówiono w sposób ogólny proces kształtowania się postaw religijnych. Część empiryczna zawiera analizę i interpretację otrzymanych wyników badań.

I. POSTAWA RELIGIJNA I JEJ UWARUNKOWANIA

1) Pojęcie postawy

Wiele dyscyplin naukowych, takich jak: pedagogika, psychologia, socjologia zajmuje się problematyką postaw. Niewątpliwie ważną rolę w pogłębianiu pojęcia postawy zawdzięcza się socjologom, m.in. F. Znanieckiemu, W. Thomasowi, którzy zaproponowali zdefiniowanie pojęcia postawy. Uważali oni, że postawa jest swego rodzaju stanem umysłu człowieka wobec pewnych wartości. Wydaje się, że najpełniej definiowane są postawy na terenie psychologii społecznej. I tak w psychologii społecznej istnieją:

a) definicje, które nawiązują do koncepcji behawiorystycznych, w których zwrócono uwagę na zachowanie człowieka wobec określonych przedmiotów;

² Badania zostały przeprowadzone przez Panią E. Szykiewicz w ramach zajęć prowadzonych na seminarium z pedagogiki katolickiej.

³ R. J a w o r s k i. *Psychologiczne korelaty religijności personalnej*. Lublin 1989.

b) definicje, które nawiązują do koncepcji emocjonalnych, w których zwraca się uwagę na ustosunkowanie się uczuciowe jednostki do różnych przedmiotów i wartości;

c) definicje, nawiązujące do teorii poznawczych, gdzie czynniki poznawcze, intelektualne decydują o relacji między człowiekiem a przedmiotem.⁴

S. Nowak,⁵ M. Marody,⁶ T. Mądrzycki⁷ próbują połączyć te trzy koncepcje uważając, że postawa składa się z elementów poznawczych, emocjonalnych i behawioralnych.

Podane definicje wskazują na odniesienie subiektywne do przedmiotu. Przedmiotem postawy może być wszystko to, co znajduje się w otoczeniu człowieka. Przedmiotem może być druga osoba, grupy społeczne, instytucje, normy, wartości etyczne, wartości religijne.

2) Cechy postawy

Postawa zawiera trzy podstawowe elementy: czynnik poznawczy, uczuciowo-dążeniowy i behawioralny.

— zakres i kierunek postaw

Ważną cechą postaw jest jej zakres. Przedmioty postawy różnią się między sobą zakresem, czyli liczbą przedmiotów, względem których człowiek ustosunkowuje się pozytywnie, negatywnie lub obojętnie. To dodatnie lub ujemne ustosunkowanie się podmiotu do przedmiotu posiada swój kierunek.⁸ Kierunek postawy może osiągać maksymalne wartości. O sile postaw decyduje stan emocjonalny człowieka. Sposób i jakość zachowania jednostki motywowane jest w dużym stopniu reakcjami uczuciowymi.

— intensywność, zwartość, trwałość postawy

Inną cechą postawy jest jej intensywność. Określa się ją jako częstotliwość charakterystyczną dla zachowań.

Zwartość zaś dotyczy zgodności trzech podstawowych komponentów postawy: elementów poznawczych, emocjonalnych i behawio-

---

⁴ S. M i k a . Psychologia społeczna. Warszawa 1984, s. 115.

⁵ S. N o w a k , *Pojęcie postaw w teoriach i stosowanych badaniach społecznych*. w: *Teorie postaw*. red. S. Nowak. Warszawa 1973, s. 17-87.

⁶ M. M a r o d y , *Sens teoretyczny a sens empiryczny pojęcia postawy*. Warszawa 1976.

⁷ T. M ą d r z y c k i . *Psychologiczne prawidłowości kształtowania się postaw*. Warszawa 1977.

⁸ Por. W. P r ę ż y n a , *Funkcje postawy religijnej w osobowości człowieka*. Lublin 1981, s. 21-22.

ralnych. Mówiąc o zwartości ma się na myśli harmonię i intensywność poszczególnych elementów postawy.⁹

Trwałość zaś postaw odnosi się do funkcjonowania postawy w czasie. Ze względu na okoliczności jedne postawy wzmacniają się, inne znowu ulegają wygaszaniu. Na trwałość postaw wpływ mają nowe informacje, zdobyta wiedza o przedmiocie postawy oraz nowe doświadczenia.

4) Postawa religijna

Postawa religijna jest analogiczna do każdej innej postawy. O charakterze religijnym decyduje przedmiot. Przedmiotem takiej postawy może być Bóg, Chrystus, Kościół. Najczęściej postawę religijną określa się jako względnie stałe pozytywne lub negatywne ustosunkowanie się człowieka wobec nadprzyrodzoności jako przedmiotu.¹⁰

A) Czynniki wpływające na kształtowanie się postaw religijnych

W literaturze psychologicznej mówi się o czynnikach wewnętrznych i zewnętrznych, które mają wpływ na postawy człowieka. Czynniki te wzajemnie się uzupełniają i wpływają na siebie.

a) Czynniki wewnętrzne

Do podstawowych czynników wewnętrznych zalicza się te, które wpływają z dojrzewiania organizmu. Do takich zalicza się: rozwój intelektu, samodzielność w myśleniu, poziom poczucia autonomii, samodzielności.

— rozwój intelektualny

W procesie kształtowania postawy - jak już wcześniej wspomniano - dużą rolę odgrywają czynniki poznawcze. Zdobywanie wiedzy łączy się z pewnym poziomem intelektualnym. W postawie religijnej chodzi o zdobywanie wiedzy religijnej. Potrzeba zdobywania wiadomości religijnych wzrasta wraz z rozwojem intelektualnym. Zdobywanie wiedzy przyczynia się do intensywności postawy religijnej.¹¹ Wiedza religijna ma być stale dostosowywana do poziomu intelektualnego

⁹ T. Ma dr z y c k i, *dz. cyt.*, s. 28.

¹⁰ W. P r e ż y n a, *dz. cyt.*, s. 20.

¹¹ W. P r e ż y n a, *Kryzys religijny a cechy osobowości. "Roczniki Filozoficzne"* 1971 z. 4. s. 158.

i do możliwości rozwojowych człowieka. W okresie dorastania wraz z możliwościami rozwojowymi myślenia abstrakcyjnego wiedza religijna staje się bardziej pogłębiona i uduchowiona.

— rozwój uczuciowy

Uczucia wraz z rozwojem psychicznym ulegają zmianom. Uczucia rozwijają się i pogłębiają. W okresie dorastania pojawiają się uczucia przyjaźni, uczucia sensu życia i nadziei. Wielką rolę odgrywają wcześniejsze przeżycia. Do takich należą doświadczenia z rodziną, zwłaszcza z matką i ojcem, które mają wpływ na kształtowanie się postawy religijnej.¹³ Uczucia pozytywne lub negatywne, zgodnie z zasadą generalizacji uczuć - zostają przeniesione na innych ludzi i na Boga.

Prawidłowa atmosfera rodzinna ułatwia dziecku zrozumienie pojęcia Boga. Dziecko do uformowania sobie pojęcia Boga dochodzi w sposób pośredni przy pomocy osób znaczących. Tej pomocy mogą udzielić rodzice, na bazie szczególnej więzi emocjonalnej z dzieckiem. Do miłości Boga dziecko dochodzi poprzez doświadczenie miłości rodziców.¹⁴

W okresie dorastania młody człowiek intensywnie poszukuje wartości, które by usensawniały jego życie. Do takich należą wartości religijne.

b) Czynniki zewnętrzne

Do tej grupy czynników zalicza się głównie środowisko rodzinne, grupy rówieśnicze, instytucje wychowawcze. Ze względu na ograniczone ramy tego opracowania omówiona zostanie tutaj tylko rola środowiska rodzinnego.

— środowisko rodzinne

Powszechnie wiadomo, że rodzina jest najważniejszym środowiskiem wychowawczym. Tutaj dziecko kształtuje swoje podstawowe postawy życiowe, swoją wizję świata, obraz siebie i innych. Poprzez kontakty emocjonalne z rodzicami zdobywa pierwsze doświadczenia religijne. W rodzinie dziecko zaspokaja swoje podstawowe potrzeby. Do takich potrzeb zalicza się potrzebę bezpieczeństwa, miłości, uzna-

---

¹² J. Reykowski, *Emocje i motywacje*. w: *Psychologia*, red. T. Tomaszewski. Warszawa 1978.

¹³ J. Król, *Wpływ posiadanego obrazu ojca...*, s. 181-223.

¹⁴ J. Król, *Postawy rodzicielskie...*, s. 73.

¹⁵ J. Czerwinski, *Wpływ religii rodziców na postawy dzieci*. "Euchema" 1982 nr 3-4, s. 97.

nia i potrzebę pozytywnego wsparcia. Zaspokojenie podstawowych potrzeb warunkuje rozwój potrzeb wyższych. Rodzina jest też tym środowiskiem, gdzie człowiek kształtuje swoje poglądy na świat, przyjmuje określone wartości i cele życiowe.¹⁵

Tylko w rodzinie prawidłowo funkcjonującej dziecko czuje się akceptowane, ważne, ufne i otwarte na wartości wyższe, w tym również na wartości religijne. Funkcja religijna w rodzinie jest ważną funkcją wychowawczą. Polega ona na przekazywaniu dziecku wzorców i zachowań religijnych.¹⁶

Najpierw dziecko uczy się zachowań religijnych głównie poprzez procesy naśladownictwa. Dla rozwoju religijnego dziecka ważne jest, aby miało ono możliwość obserwowania praktyk religijnych swoich rodziców i uczestniczenia w nich razem z nimi. W dalszych okresach rozwojowych naśladownictwo osób znaczących dotyczy też internalizowania sądów i ocen religijno-moralnych.¹⁷

Pozytywna identyfikacja z rodzicami łączy się ściśle z internalizacją systemu wartości i wzorców zachowań reprezentowanych przez nich. Akceptacja wartości religijnych przekazywanych przez rodziców jest dla dziecka niejako potwierdzeniem jego identyfikacji z tymi, którzy go akceptują, zapewniają poczucie bezpieczeństwa i uważają go za osobę godną szacunku i miłości. To zadanie należy do obojga rodziców. Jednak każde z rodziców pełni te role w inny sposób.

— wychowawcza rola ojca

Ojciec pełni w rodzinie zasadniczo rolę modela. Autorytet ojca stwarza warunki pozwalające dziecku wykroczyć poza samo tylko zewnętrzne upodobanie. Model pozwala uświadomić dziecku znaczenie określonych zachowań, obowiązujących norm, ukazać ich przyczyny i skutki. Stąd autorytet inicjujący proces modelowania pozwala dziecku uświadomić sobie, że posiada swoją godność, niepowtarzalność, odrębność. Dzięki prawidłowo funkcjonującemu modelowi wychowanek uświadamia sobie specyfikę własnej osobowości. Takie podejście jest bardzo ważne i korzystne w rozwiązywaniu kryzysów poczucia tożsamości.¹⁸

¹⁶ F. Adamski, *Małżeństwo i rodzina*. Lublin 1980, s. 62 nn.

¹⁷ Por. M. Wolicki. *Znaczenie ojca w procesie społecznego rozwoju dziecka*. Lublin 1974, mps. (Archiwum KUL).

¹⁸ A. Tomkiewicz, T. Zegrzula, *Autorytet w procesie wychowania*. "Studia Teologiczne", Białystok, Drohiczyń, Łomża 11(1993), s. 252.

Autorytet ojca jako modela pozwala dziecku na dokonanie syntezy zebranych w przeszłości różnych doświadczeń. To ponowne określenie siebie pozwala wychowankowi uczestniczyć w procesie samowychowania. Pozwala również realizować własne inicjatywy i odpowiednio podejmować życiowe decyzje. Aby ten wpływ ojca jako modela był istotny, zależy od tego, w jakim stopniu uczestniczył on uprzednio w wychowaniu dziecka i w jakich relacjach osobowych pozostawał on ze swoim dzieckiem.

Udział ojca w kształtowaniu postaw, zwłaszcza postawy religijnej jest bardzo ważny. Dziecko często słyszy o Bogu, który jest Ojcem wszystkich. Tę prawdę dziecko pojmuje w oparciu o obraz swojego ojca. Dlatego dziecko może uważać Boga jako Kogoś kochającego, dobrego, opiekuńczego, jeżeli doświadcza takiego swojego ojca. Gdy dziecko odkrywa Boga jako surowego, budzącego lęk, to czyni to na podstawie swoich doświadczeń ze swoim ojcem. Dziecko więc przenosi na Boga doświadczenie emocjonalne ze swoim ojcem.¹⁹

Ponadto dla dziecka ojciec jako model ustala niezbędne normy i wartości. Ojciec jest dla niego przewodnikiem w procesie kształtowania przede wszystkim obrazu Boga. Czy rzeczywiście ojciec ma wpływ na kształtowanie religijności dziecka ukazuje empiryczna część artykułu.

II. WPŁYW RELIGIJNOŚCI OJCA NA POSTAWY RELIGIJNE MŁODZIEŻY W ŚWIETLE WYNIKÓW BADAŃ EMPIRYCZNYCH

Jak już wspomniano we wstępie artykułu zasadniczym celem opracowania jest szukanie odpowiedzi na pytanie, czy postawa religijna młodzieży zależy od spostrzeganej religijności ojca. W tym celu wśród badanych osób (140) wyodrębniono dwie grupy: pierwsza grupa (35 osób) odznaczająca się niską postawą religijną oznaczona literą A i druga grupy (35 osób) odznaczająca się wysoką postawą religijną oznaczona literą B.

Jak wynika z teoretycznych założeń procesu kształtowania postawy religijnej zależy od praktyk religijnych osób znaczących, od stosowanych metod, środków i zasad wychowania. Szczegółowa analiza tych zagadnień będzie przedmiotem badań w tej części niniejszego artykułu.

---

¹⁹ Por. W. F i n z e r, *Das Vater-Leitbild und seine Bedeutung für die Religiöse Erziehung im Kindes und Jugendalter*. Freiburg 1974, s. 252.

1) Postawa religijna badanej młodzieży a spostrzegane praktyki religijne ojca

Tabela nr 1. Modlitwa ojca

Modlitwa	Grupa A		Grupa B	
	L	%	L	%
codziennie	10	28,60	16	45,80
raz w tygodniu	1	2,80	1	2,80
raz na jakiś czas	5	14,30	2	5,70
nigdy	0	0	1	2,80
nie wiem	19	54,30	15	42,90

W grupie A 28,60 % osób stwierdza, że ich ojcowie modlą się codziennie, zaś 54 % osób nie wie, czy ich ojcowie modlą się. Można więc uważać, że większość badanych osób nie widzi modlących się swoich ojców.

Młodzież z grupy B (45 %) spostrzega modlącego się ojca codziennie, zaś 43 % nie potrafi odpowiedzieć na to pytanie.

Tabela nr 2. Udział ojca w niedzielnej Mszy św.

Msza św.	Grupa A		Grupa B	
	L	%	L	%
częściej niż 1 na tydz.	2	5,70	8	22,90
w każdą niedzielę	13	37,20	19	54,30
od czasu do czasu	9	25,70	4	11,40
w wielkie święta	9	25,70	3	8,50
nigdy	2	5,70	1	2,90

W grupie o wysokiej postawie religijnej (B) 23 % osób spostrzega swego ojca uczęszczającego do kościoła częściej niż raz w tygodniu, a

ROLA OJCA W PROCESIE KSZTAŁTOWANIA POSTAWY
RELIGIJNEJ W OKRESIE MŁODZIEŃCZYM

większość (54 %) zauważa, że ich ojcowie uczęszczają systematycznie w każdą niedzielę.

Zaś w grupie osób o niskiej postawie religijnej (A) ponad 50 % osób spostrzeża swoich ojców, którzy tylko od czasu do czasu lub z okazji wielkich świąt uczęszczają do kościoła.

Tabela nr 3. Komunia św. ojca

Komunia św.	Grupa A		Grupa B	
	L	%	L	%
częściej niż 1 w tyg.	0	0	2	5,70
w każdą niedzielę	2	5,70	4	11,40
raz w miesiącu	3	8,60	5	14,30
przynajmniej 1 w roku	20	57,10	19	54,30
raz na kilka lat	10	28,60	5	15,30

W grupie B - o wysokiej postawie religijnej - ponad 25 % ojców w każdą niedzielę lub przynajmniej raz w miesiącu przyjmuje komunię świętą.

Zaś w grupie A - tylko 14 % badanych widzi swoich ojców przystępujących do komunii świętej w każdą niedzielę lub raz w miesiącu. Jednak większość badanych w obu grupach zauważa, że ich ojcowie przystępują do komunii świętej raz w roku.

Tabela nr 4. Spowiedź ojca

Spowiedź	Grupa A		Grupa B	
	L	%	L	%
częściej niż 1 w mies.	0	0	0	0
raz w miesiącu	3	8,60	10	28,60
kilka razy w roku	22	62,80	20	57,10
raz na kilka lat	10	28,60	5	14,30
nigdy	0	0	0	0

Z danych zamieszczonych w tabeli nr 4 wynika, że w grupie A tylko 9 % ojców przystępuje do spowiedzi raz w miesiącu, aż 63 % ojców przystępuje do spowiedzi kilka razy w roku, a prawie 29 % raz na kilka lat.

Natomiast w grupie B ponad 28 % ojców spowiada się raz w miesiącu, 57 % kilka razy w roku. Wśród badanych nie było ojców, którzy w ogóle nie przystępują do sakramentu pojednania.

Tabela nr 5. Uczestnictwo ojca w rekolekcjach adwentowych i wielkopostnych

Rekolekcje	Grupa A		Grupa B	
	L	%	L	%
we wszystkich	5	14,30	12	34,30
w niektórych	12	34,30	17	48,60
wcale	18	51,40	6	17,10

Na podstawie danych zamieszczonych w tabeli nr 5 wynika, że ojcowie badanych osób w obu grupach (34 % i 48 %) uczestniczą selektywnie w różnych rekolekcjach. Ojców nie uczestniczących w rekolekcjach w grupie A było ponad 50 %, a w drugiej grupie tylko 17 %.

Porównując wyniki badań osób z grupy A - o niskiej religijności - i osób z grupy B - o wysokiej religijności - należy podkreślić, że ojcowie młodzieży z grupy B uzyskali znacznie wyższe wyniki niż ojcowie z grupy A odnośnie praktyk religijnych. Ocena praktyk religijnych ojców przez badaną młodzież pozytywnie rzutuje na ich postawy religijne.

2) Postawy religijne młodzieży a metody, środki i zasady stosowane przez ojców w procesie wychowania

Prawidłowe oddziaływanie w procesie wychowania to także zagadnienie stosowanych metod, środków i zasad wychowania.

a) Metody wychowania

Metody można określić jako wypróbowany układ czynności realizowanych w celu spowodowania zmian w osobowości wychowanka. Do takich metod można zaliczyć formy oddziaływania ojców na zachowanie religijne swoich dzieci.

ROLA OJCA W PROCESIE KSZTAŁTOWANIA POSTAWY
RELIGIJNEJ W OKRESIE MŁODZIENCTWYM

Tabela nr 6. Formy oddziaływania ojca na zachowania religijne badanych

Formy oddziaływania	Grupa A		Grupa B	
	L	%	L	%
przykład	4	11,40	8	22,60
rozmowy	8	22,80	10	28,60
zachęty	5	14,20	3	8,60
przymus	4	11,40	0	0
inne formy	0	0	0	0

Na pytanie, czy ojciec ma wpływ na twoje praktyki religijne? 40 % badanych odpowiedziało przecząco. Ci, którzy odpowiedzieli twierdząco, zauważają, że ich ojcowie czynią to poprzez rozmowy (w grupie A - 23 %; w grupie B - prawie 29 %). Duże znaczenie w grupie o wysokiej religijności badani przypisują przykładowi, jaki dają ich ojcowie (23 %). W tej grupie osób przymus w ogóle nie był stosowany.

Tabela nr 7. Ustosunkowanie emocjonalne ojców do swoich dzieci

Postawa	Grupa A		Grupa B	
	L	%	L	%
przykład	4	11,40	8	22,60
kocha	26	74,30	30	85,70
lubi	5	14,30	3	8,60
szanuje	1	2,90	0	0
jest obojętny	0	0	2	5,7
budzi lęk	0	0	0	0
lekceważy	1	2,90	0	0
odtrąca	2	5,70	0	0

Prawidłowe oddziaływanie wychowawcze dokonuje się w pozytywnej atmosferze. Najbardziej korzystną atmosferą jest miłość, która istnieje między rodzicami a dziećmi. Nie wszyscy badani odczuwają taką więź z ojcem. W grupie badanych o niskiej religijności jest ona doświadczana przez 74 % osób, a w grupie badanych o wysokiej religijności przez ponad 85 % badanych. W grupie tej zauważyć można również ojcowskie postawy lekceważenia i odtrącenia (8 %).

b) Środki wychowania

Za środki wychowania można uważać przedmioty umożliwiające usprawnienie procesu wychowawczego.

Tabela nr 8. Środki wychowania stosowane przez ojców

Środki	Gr.	systematycznie		czasami		nigdy	
		L	%	L	%	L	%
Symbole wiary katolickiej	A	6	17,10	25	71,50	4	11,40
	B	10	28,60	23	65,70	2	5,70
Prasa katolicka	A	0	0	16	45,80	19	54,70
	B	6	17,10	20	57,20	9	25,70
Uczęszczanie na katechezę	A	3	8,60	22	62,80	10	28,60
	B	15	42,80	14	40,10	6	17,10
Działalność na rzecz parafii	A	2	5,70	14	40,10	19	54,20
	B	4	11,40	22	66,70	9	25,70

Jak wynika z danych zamieszczonych w tabeli nr 8 w grupie młodzieży o niskiej religijności 89 % ojcom zależy, aby w ich mieszkaniu znajdowały się symbole religijne, a 11 % ojców tej grupy nie przywiązuje do tego żadnej wagi.

W grupie zaś młodzieży o wysokiej religijności 94 % ojcom zależy na symbolach religijnych, a tylko około 6 % ojców nie ceni symboli religijnych.

Okolo 46 % ojców badanych osób o niskiej religijności zabiega, aby ich dzieci korzystały z publikacji religijnych. Natomiast ponad połowa (54 %) ojców badanej młodzieży nie podejmuje tego zadania. Małe zainteresowanie przejawiają ojcowie sprawą uczestnictwa ich dzieci w

katechezie. Znacznie większe zainteresowanie tą sprawą przejawiają ojcowie z grupy o wysokiej religijności (prawie 43 %).

Podobnie wygląda sprawa działalności na rzecz własnej parafii. W pierwszej grupie (A) aż 54 % młodzieży nie odczuwało zachęty ze strony swojego ojca w sprawie działalności na rzecz parafii. Znacznie większej zachęty doświadczyła młodzież w grupie o wysokiej religijności (czasami - 63 %; zawsze - 11 %).

c) Zasady wychowania

Zasady wychowania można określić jako ogólne normy postępowania, które umożliwiają realizację określonych celów i zadań wychowawczych.

Tabela nr 9. Zasady wychowania stosowane przez ojców wobec swoich dzieci o niskiej i wysokiej religijności

Zasady	Gr.	systematycznie		czasami		nigdy	
		L	%	L	%	L	%
Uczęszczanie w dzieciństwie do Kościoła	A	2	5,70	32	91,50	1	2,80
	B	2	5,70	30	85,70	3	8,60
Przygotowania do I Komunii św.	A	9	25,70	19	54,30	7	20,10
	B	17	48,60	13	37,10	5	14,30
Stosunek do wymagań Kościoła	A	3	8,60	31	88,60	1	2,80
	B	1	2,80	32	91,50	2	5,70
Znaczenie praktyk religijnych	A	4	11,40	17	48,50	14	40,10
	B	10	28,60	16	45,70	9	25,70

Badane osoby o niskiej (91,5 %) i wysokiej religijności (85,5 %) twierdzą, że czasami z ojcem chodzili do kościoła; bardzo nieliczni (6 %) twierdzą, że ojcowie czynili to systematycznie. Interesujące są wyniki odnośnie przygotowania do I Komunii św. Bardzo zainteresowanych przygotowaniem dziecka do I Komunii św. było w grupie A tylko 26 % ojców, zaś w grupie B prawie 49 % ojców. 40 % badanych z grupy o niskiej religijności zauważa, że ich ojcowie nie rozmawiali z nimi wcale na tematy dotyczące praktyk religijnych, np. potrzeby uczęszczania do kościoła, przystępowania do sakramentów świętych.

Bardziej pozytywne wyniki otrzymały osoby z grupy o wysokiej religijności. Jednak w jednej i drugiej grupie duży procent osób dyskutował ze swoimi ojcami na temat praktyk religijnych jedynie od czasu do czasu.

PODSUMOWANIE

Uzyskane wyniki wskazują na to, że istnieje wyraźna zależność między postawą religijną młodzieży, a spostrzeganą religijnością ich ojców. Religijność ojców szczególnie młodzieży o niskiej religijności można określić jako typowo okazjonalną. Większość z nich tylko sporadycznie korzysta z praktyk religijnych, tzn. przystępuje tylko okazjonalnie do sakramentów świętych. Dlatego ich dzieci nie mając odpowiednich wzorców kształtują podobną postawę religijną.

W grupie zaś młodzieży o wysokiej religijności sprawa wygląda inaczej. Jej zdaniem rola ojca jest znacznie wyraźniejsza w kształtowaniu postawy religijnej. W oddziaływaniu ojców na ich religijność dostrzegają częstsze praktyki religijne, większe zainteresowanie nauką Kościoła i w ogóle zagadnieniami religijnymi.

W praktyce i teorii ciągle za mało mówi się o roli ojca w wychowaniu, szczególnie religijnym. Ojciec w procesie wychowania znajduje się jakby na marginesie tego procesu. Stąd wymagane jest odpowiednie przygotowanie ojców do funkcji wychowawczej w rodzinie, a zwłaszcza dotyczy to wychowania religijnego w rodzinie.

ZUR ROLLE DES VATERS FÜR DIE BILDUNG DER RELIGIÖSEN HALTUNG DER JUGENDLICHEN

ZUSAMMENFASSUNG

An der Erziehung des Kindes nimmt auch - außer der Mutter, deren Rolle unersetzlich ist - der Vater teil. Die Entfaltung der Persönlichkeit des Kindes hängt damit zusammen, inwieweit die zwischen dem Kind und der Mutter bzw. dem Vater bestehende Bindung richtig und stark ist. Durch den Vater wird der Erziehungsprozeß vollständiger. Der Vater stellt dem Kind rationelle Forderungen, er weist auf die Ziele und Lebensaufgaben hin, sowie unterstützt es gleichzeitig bei deren Erfüllung.

Im vorliegenden Beitrag wurde die Rolle des Vaters für die Bildung der religiösen Haltung der Jugendlichen vor dem Abitur dargestellt.

Im Zusammenhang damit wurden empirische Forschungen unter 140 Schülern vor dem Abitur durchgeführt. Die Schüler wurden in zwei Gruppen - mit niedriger (35 Personen) und mit hoher Religiosität (ebenfalls 35 Personen) geteilt.

Bei der Forschung wurden zwei Methoden benutzt: die Skala der persönlichen Religiosität und Fragebögen über das Verhalten des Vaters in religiösen Situationen.

Die Ergebnisse der Forschung haben die früheren Annahmen bestätigt. Die Jugendlichen der Gruppe mit hoher Religiosität betrachteten den Vater als religiöser denn die der anderen Gruppe. Die Jugendlichen der Gruppe mit niedriger Religiosität betrachteten die religiösen Praktiken des Vaters als sporadisch. Die Mehrheit der Väter von dieser Gruppe empfing die Sakramente typisch gelegentlich. Deswegen hatten die Kinder dieser Väter keine richtigen Vorbilder zum Handeln.

Aus diesen Forschungen muß man schließen, daß die männlichen Jugendlichen auf die Rolle des Vaters bei der Erziehung erst vorzubereiten sind. Aus diesem Grunde ist auf die Verbreitung des psychologisch-pädagogischen Wissens über die - insbesondere religiöse - Erziehung der Väter und männlicher Jugendlicher hinzuweisen.